

Ιστορία μιας πόλης

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ «Η μεγάλη πλατεία. Ιστορία των μέσων και των νέων χρόνων», εκδόσεις «Κέδρος», Αθήνα 1987, σ.σ. 553.

Με το έκτο πεζογραφικό του έργο ο Νίκος Μπακόλας επιχειρεί ένα φιλόδοξο σχέδιο, τη δημιουργία ενός μυθιστορηματος-ποταμού, ενός πανοράματος μέσα από το οποίο αναδύεται η ιστορία μιας πόλης και των ανθρώπων της. Τμήμα μιας ευρύτερης σύνθεσης η οποία περιλαμβάνει δύο ακόμα μυθιστορήματα, διαφορετικής ωστόσο υψής («Μυθολογία» 1977 και «Κήπος των πριγκίπων» 1966) ολοκληρώνει την αφήγηση της μοίρας των ηρώων του –τους οποίους γνωρίζουμε ήδη από τον «Κήπο των πριγκίπων» – και των επιγόνων τους.

Χώρος όπου εκτυλίσσονται τα γεγονότα είναι η πόλη της Θεσσαλονίκης και τα περίχωρα· τον μυθιστορηματικό χρόνο οριοθετούν η Μικρασιατική Καταστροφή και ο Εμφύλιος· η αφήγηση είναι τριτοπρόσωπη και πραγματοποιείται μέσω της ματιάς έξι προσώπων που ανήκουν σε δύο διαφορετικές γενιές – μεσοπόλεμος και Κατοχή. Η ιστορία τους, όπως επίσης και εκείνη του πλήθους των υπολοίπων ηρώων του μυθιστορήματος, διαπλέκεται με την Ιστορία σε ένα αφήγημα το οποίο επιδιώκει να αποκαλύψει το πάθος της ατομικής περιπέτειας και τις σκληρότατες δοκιμασίες της κοινότητας.

Ο τρόπος που ο Νίκος Μπακόλας χρησιμοποιεί για να χειραγωγήσει το εκτενέστατο μυθιστορηματικό του υλικό, συνδυάζει τεχνικές που ανήκουν σε ποικίλες παραδόσεις: νεωτερικός εσωτερικός μονόλογος και συγχρόνως ρυθμική εκφορά η οποία παραπέμπει στο έπος, τη Βίβλο και στον παντογνώστη αφηγητή· παρενθετικά κεφάλαια συνειρμικής γραφής που περιέχουν αναφορές σε προγενέστερα, μη προσδιορίσιμα ωστόσο, ιστορικά συμβάντα τα οποία πολλαπλασιάζουν τη χρονική εμβέλεια του μυθιστορήματος· υποσημειώσεις τέλος – σε α' πρόσωπο – με έμφαση στην πληροφορία, από τις οποίες ο αφηγητής έχει αντλήσει το πρωτογενές του υλικό, και οι οποίες υποδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο η πραγματικότητα μοιλιάζει τη δημιουργική φαντασία.

Πέτυχε ο Νίκος Μπακόλας στο εγχείρημά του; «Η μεγάλη πλατεία» ανήκει στην κατηγορία του μυθιστορήματος – τοιχογραφία που περιλαμβάνει επίσης έργα των Γ. Θεοτοκά, Ν. Αθανασιάδη, Γ. Αθανασιάδη, Θ. Πετσάλη, Μ. Καραγάτση, Α. Φραγκιά, Στρ. Τσίρκα, Αρ. Νικολαΐδη. Είδος με όχι ιδιαίτερως πλούσια – και οπωσδήποτε άνιση από πλευράς ποιότητας – παράδοση στα ελληνικά γράμματα, φιλοδοξεί να συλλάβει τον απεριόριστο πλούτο και τις ποικίλες αποχρώσεις της καθημερινότητας και συγχρόνως να αποδώσει τον ρυθμό του χρόνου της μεγάλης διάρκειας – της περιόδου· να συνθέσει με άλλα λόγια ένα κομμάτι της ίδιας της ζωής.

Στη «Μεγάλη πλατεία» ο Νίκος Μπακόλας πραγματοποίησε ένα από τα επιτεύγματα των μεγάλων μυθιστορημάτων. Το πεζογραφικό του κείμενο δεν αρκείται στην απλή περιγραφή, αλλά μέσα από γεγονότα και περιπέτειες εκθέτει το όραμα ζωής του αφηγητή – την κριτική του ματιά απέναντι στον κόσμο. Η σημασία του με άλλα λόγια, βρίσκεται στο ότι το εξαιρετικά πλούσιο και ανομοιογενές υλικό που συγκεντρώνει, συνθέτει μια οπτική, ένα σχόλιο, με τον τρόπο της λογοτεχνίας, στα όσα διδραματίζονται εντός και γύρω μας. Είναι ο σπαραγμός για την οδύνη των ηρώων του και τον πόνο που γνωρίζουμε· πόνος που στη μικρή κλίμακα της καθημερινότητας παίρνει τη μορφή της συντριβής, της απελπισίας ή της συμπόνιας, και κατόπιν, όταν φτάνει η ώρα των σαρωτικών δονήσεων της Ιστορίας, μετατρέπεται σε καθολικό θρήνο και κοπετό.

Τι σημασία έχει αν σε ορισμένα σημεία του μυθιστορήματος διαπιστώνει κανείς ατέλειες· αν ίσως στην αρχή του έργου διακρίνεται μια αναντιστοιχία μεταξύ του επίκου ύφους και της θεματικής, και αν ορισμένες περιγραφές μακραίνουν κάποτε αιτιολόγητα; Στη «Μεγάλη πλατεία» αναγνωρίζει κανείς την αρετή του τολμηρού δημιουργήματος που δεν διστάζει να συνδιαλλάξει με την πραγματικότητα, να εισχωρήσει εντός και να αναδείξει το οδυνηρό βάθος της. Η «Μεγάλη πλατεία» δημιουργεί ενίοτε την αίσθηση ότι ο αφηγητής δεν ελέγχει απολύτως και κάθε στιγμή, τη ροή της πλούσιας μυθιστορηματικής ύλης. Πόσο ισχυρές είναι ωστόσο οι όποιες επιφυλάξεις, όταν το έργο διαθέτει δύναμη αποκαλυπτική; Το σημαντικό είναι ότι τελειώνοντας το βιβλίο ο αναγνώστης, έχει ψηλαφίσει τις ανοιχτές πληγές κάτω από τη φαινομενικά ομαλή επιφάνεια του καθημερινού, έχει νοιώσει τον τυφλό τρόπο με τον οποίο βαδίζει η Ιστορία, κι αργότερα, όταν ο πόνος έχει ξεχαστεί κι οι άνθρωποι έχουν σβήσει μαζί με τα πάθη τους, έχει κατορθώσει ν' ακούσει τα βήματα του χρόνου.